

רמב להזהר בכבוד שבת. ובו סעיף אחד:

א (א) אפלו מי שצריך לאחרים, אם יש לו מעט משלו צריך לזרו עצמו לכבוד את השבת. ולא אמרו עשה שבתך חל ואל תצטרך לבריות אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר, על פן צריך לצמצם בשאר ימים (ב) כדי לכבוד השבת. מתקנת עזרא, שיהיו מכבדים בגדים בחמישי בשבת [א] מפני כבוד השבת. הגה נזהגין ללוש כדי שעור חלה בבית

- - אש תמיד - -

סימן רמ"ב (א) משנה ברורה ס"ק א': "והנה בדרך מצוה זו יש ג' מאמרי חו"ל... ג', הא דאמר ר' עקיבא, עשה שבתך חל ואל תצטרך לבריות... דהיינו, למאן דאפשר ליה צריך לכבדו כפי יכולתו, ומי שהשעה דחוקה לו ביותר, הינו שאין לו רק מזון ב' סעודות לשבת, בזה אמר ר' עקיבא עשה שבתך חל ואל תצטרך לבריות, ואינו מחויב לא בג' סעודות ולא בכסא דהרסנא". עיין בב"ח בפירושו הראשון; ונלע"ד דהכי פירושא בדברי ר' עקיבא בפשוטם, שמי שבימי החול נזקק לבריות, בודאי אין סברא שדוקא בשבת לא יזדקק, ולא בזה מיירי, אלא במי שהשעה דחוקה לו וכו', ואף על פי כן אינו מזדקק לבריות בחול – והוא אמינא שמשום כבוד שבת ישנה ממנהגו ויזדקק לבריות בשביל כסא דהרסנא וג' סעודות, קמ"ל ר' עקיבא שמוטב שיעשה שבתו חל, דהיינו שינהג בשבת כמו שנוהג בחול לעניין זה שלא להזדקק לבריות. ובזה נסתפק הטור, כגון הוא שיש לו מעט משלו אבל גם צריך לאחרים, אם גם בזה נימא דיותר טוב שלא להזדקק לבריות עבור שבת, ויקיימה ממה שבידו, או דכיון שנוטל מהבריות עבור ימות החול, אם כן לא תהא כהנת כפונדקית, וגם

עבור כסא דהרסנא בשבת עליו להזדקק. ועל זה לא השיב לו הרא"ש דבר ברור וכו'. והכריע הטור שיצמצם ממאכלו בחול עבור השבת, אף על פי שמאכל זה בא לו גם על ידי היזקקות לאחרים.

(ב) משנה ברורה ס"ק ד': "לזוין בריבית לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה, והיינו מאינו יהודי או מישראל בדרך היתר". ושער הציון שם: "תוספות שבת ופרי מגדים ונתיב חיים ולבושי שרד, וכן כתב במאמר מרדכי, עיי"ש, ודלא כמה שראיתי לאחד שהתיר בריבית דרבנן".

יש להוסיף שגם במחצית השקל כתב כשאר האחרונים. ואותו אחד שהתיר וכו', כוונתו כפי הנראה לש"ע הרב (סעיף ט'). אבל באמת אין הוא יחידאי, שגם החת"ס (בחידושו לביצה ט"ו ע"ב) כתב כן, עיי"ש; וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קפ"ט) שהעלה שגם דעת הגר"א כן. ועיין באור זרוע הל' צדקה סי' ל' ובמרדכי בבא מציעא רמז תפ"ז ובתשובות מיימוניות משפטים סי' י"ד בשם ר"י, שפירשו דאדרבא, הירושלמי (שהוא מקור דין זה) מיירי בריבית דאורייתא, אבל הוא מטעם דאין ריבית בהקדש (עיי"ש),

- - דרך קצרה - -

סימן רמ"ב [א]. משנ"ב ס"ק ה': היינו כדי שיהיו לבנים לשבת, אבל לא בערב שבת כדי שיהיו פנויים...". עיין לקמן סי' ר"ס מה שביררנו בכל זה.

לַעֲשׂוֹת מִהֶם לְחֻמִּים לְבַצֵּעַ עֲלֵיהֶם בְּשַׁבָּת וַיּוֹם טוֹב (סֵמֶךְ מִמֶּרְדֵּכִי רִישׁ מַסֶּכֶת ראש השנה), (ג) וְהוּא מְכַבֵּד שַׁבָּת וַיּוֹם טוֹב, וְאֵין לְשִׁנּוֹת. יֵשׁ שֶׁכֶּתְבוּ שֶׁבְּמִקְצֵת מְקוֹמוֹת נִהְגּוּ לֶאֱכֹל מוֹלִיטָא, שְׁקוּרִין פֶּשְׁטִיד"א, בְּלִיל שַׁבָּת, זָכַר לְמֶן שֶׁהָיָה מְכַסֶּה לְמַעַלְה וּלְמַטָּה (מהרי"ל). וְלֹא רָאִיתִי לְחַשׁ לְזֶה):

רמג דין המשפיר שדה ומרחץ לאינו יהודי. ובו ב' סעיפים:

א [א] לא ישפיר אדם מרחץ שלו לאינו יהודי מפני שנקרא על שמו ואינו יהודי זה

- - אש תמיד - -

ואם כן אין ראייה להתיר כאן אפילו דרבנן. אבל אפשר לומר דהשיבולי הלקט שהביא זה לעניין שבת, חלוק על שאר הראשונים בזה. ולדינא, גם הערוך השלחן (סעיף מ"ד) הסכים כמשנה ברורה.

(ג) ביאור הלכה ד"ה והוא מכבוד שבת: "ובעונותינו הרבים היום התחילו איזה נשים להשבית המנהג ההוא, ולוקחים מן האופה, ולא שפיר עבדי, דמקמינים בזה כבוד שבת". ונלע"ד להליץ בזכות מנהג העם, שבעבר לא היה הפרש הרבה בין פת האופים לפת בעל הבית, ואם כן כשהתעצלו מלאפות פגעו בכבוד שבת, אבל כיום פת האופים משובחת ולחיד רבים תערב טפי מפת שנאפית בבית, ועל כן לדיריהו זהו כבוד שבת (ומעין שכתב המשנה ברורה גבי דגים לעיל סק"ב, וכה"ג בערוך השלחן סעיף מ"ג. ועי' לקמן סו"ס רע"ד במה שביררנו אם מה שהחלות שקונים בימינו מתפוררות בקל יש בו חיסרון מצד שאין החלה שלמה בשעת הברכה).

עוד יש להעיר, שבמשנה ברורה (סק"ו) כתב ע"פ המגן אברהם דאחד הטעמים ללוש בערב שבת כדי שיעור חלה וכו' הוא כדי

לקיים מצוות חלה, "לפי שאיבדה את אדם הראשון שהיה חלתו של עולם, שנברא בערב שבת" – ואמנם לקמן בסי' ר"ס (סק"י"ג), גבי מה שאין נוהגים לשאול בערב שבת "הפרשתם חלה", ציין לדברי הכנסת יחזקאל שכתב טעם לזה, והטעם הוא דחלת חו"ל יש לה תקנה באופן דאוכל ומשייר (וע"ע בפת"ש יו"ד סי' שכ"ג סק"ה), ורצה לומר דעל כן אף אם לא הפרישה בערב שבת תוכל להפריש אחר כך ולא תעבור – ומוכח מדבריו שלא נהגו לדקדק בקיום מצוות ההפרשה בערב שבת דווקא. ואם כן מסייע להנ"ל.

ובחיי אדם (שבת כלל א' סעיף ד') כתב ע"פ האמור בס' תר"ג דטעם נוסף להכנת חלה קודם שבת הוא כדי שיאכלו בשבת פת ישראל דווקא, ורוצה לומר אף על פי שבשאר ימים מקילים בפת פלטר נכרי (והזכיר זה במשנה ברורה סק"ו בשם המג"א בניחותא ולא כטעם לאפייה). ואם כן לפי זה נמי האידנא דלא שכיח כלל פת נכרי בינינו, שפיר אין חיוב להשתדל באפיית חלה (אף על פי שכמובן הוא כבוד שבת, ואמנם בכלל זה נמי להשתדל בקנייתן, וע"ע לקמן סי' ר"נ ור"ס).

- - דרך קצרה - -

סימן רמ"ג [א]. משנ"ב בהקדמה: "וכל היתר שכירות דבאן, היינו שהוא משכירו דרך חבלעה עם ימות החול, אבל ליום השבת לחוד אסור אפילו בשדה וגם נתפרסם". רוצה לומר, על שם הישראל (שהרי בשאר הימים אינו משכירו לגוי).

שֶׁבֶת, וַיֵּשׁ שְׁאִין אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּשֶׁבֶת שֶׁל חֲנֻכָּה. הגה ואין נוהגין כן בחנכה. ובשבת של חל המועד אין אומרים אותו (מנהגים), וכן ביום טוב שחל להיות בשבת אין אומרים אותו (מהרי"ל הלכות סכה):

רעא דיני קדוש על היין. ובו י"ז סעיפים:

א פְּשִׁיא לְבִיתוֹ (א) יִמְהַר לֶאֱכֹל (ב) מִיד: ב נְשִׁים חַיְבוֹת בְּקִדּוֹשׁ אֵף עַל פִּי

- - אש תמיד - -

עניין כלל לגדר הקידוש דאורייתא ושכבר יצא בתפילה, דמהתורה בלאו הכי אינו מצווה להזדרז בזה כולי האי (יותר ממצוות אחרות). ובתשובת הרמ"ע בפנים (סי' ב') הוסיף עוד באופן אחר קצת, דהך זכרהו בכניסתו מקיימים במה שמייד בכניסתו לסעודה מקדש. ואולם בפשוטו הך "בכניסתו" קאי אשבת כמו שהוכיח הפרישה (סק"א).

ונראה דהרמ"ע ר"ל דכיוון שיצא כבר ידי חובת קידוש דאורייתא בתפילה, ואיכא רק חיוב קידוש דרבנן על היין (ובמקום סעודה) בכניסתו, על כן במקום צער – או כעין צער שבטל מעונג שבת – לא חייבוהו להזדרז. ולפי זה אינו מובן כל כך בעניי מה שבהמשך דברי המשנה ברורה משמע דאיכא מצווה מן המוכרח להתעכב בקידוש אם אינו תאב (עיי"ש), וצ"ע.

[ובדוחק יש לומר שהמשנה ברורה קאי מצד האמור לעיל בסי' רס"ז סק"ה דנכון לחוש לסוברים שהאכילה צריכה להיות בשבת עצמה ולא מבעוד יום ומיירי הכא דווקא בקיבל שבת מוקדם (יותר מחצי שעה קודם הלילה) ורוצה להדר שמקצת האכילה תהיה בלילה; ועיי"ש בערוך השלחן דהוא חומרא בעלמא].

(ב) ביאור הלכה ד"ה מיד: "ראיתי לעורר

ומהשו"ע, והאחרונים (מחצית השקל ופמ"ג ולבושי שרד) ביארו כוונתו דהיינו ממה שקודם כתבו הטור והשו"ע בסי' רס"ט דין הקידוש בבית הכנסת ורק אחר כך כתבו דין במה מדליקין. וקצ"ע, דזהו ראייה רק בדעת הטור, אבל להשו"ע, מלבד שלעולם נמשך לאחר סדר הטור בסימניו, הלא בהדיא כתב דהנכון לאומרו קודם ערבית – וממילא קודם קידוש.

ועוד בזה, יש להעיר שכוונת הב"ח דווקא גבי הקידוש שבבית הכנסת (כמבואר בפנים), והיינו דכשאמירת הבמה מדליקין והקידוש הן בחדא מחתא יש להקדים הקידוש מטעם דעיולי יומא וכו', אבל לא שנתכוון לומר אימתי בסדר היום יש לאומרו ולא תטעה דסלקא דעתיה לדחות זה עד אחר הקידוש שעושה אדם בביתו.

(א) משנה ברורה ס"ק א': "ואם אינו תאב לאכול יכול להמתין לקדש עד שירעב, שכבר זכר את השבת בתפילתו בבית הכנסת ויוצא בזה המצוות עשה דאורייתא להרמב"ם, ובדלקמן (ממנן אברהם בשם הרמ"ע)".

לא זכיתי כל כך להבין דברים אלו, דהרי כל הדין שצריך למהר ולקדש נפיק מהך דזכרהו על היין בכניסתו, כמבואר בטור, ואף דקיימא לן (לרוב הפוסקים) שהוא דרבנן מכל מקום זו המצוה, להזדרז לזכרו על היין דווקא, ואינו

סימן רע"א

שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פרוש, מצות עשה התלויה בזמן), משום דאתקש זכור לשמור, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה אתנהו בזכירה. ומוציאות את האנשים, הואיל וחיבות מן התורה כמותם: ג אם אין ידו משגת לקנות יין לקדוש ולהכין צרכי סעדה לכבוד הלילה ולכבוד היום ולקדוש היום, (ג) מוטב שיקנה יין לקדוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעדה או ממה שיקנה יין לצורך היום. והא דתניא כבוד יום קודם לכבוד לילה, הינו, דוקא בשאר צרכי סעדה, אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקדוש, כבוד לילה קודם לכבוד יום: ד אסור לטעם כלום קדם שיקדש, אפילו מים, ואפילו אם התחיל מבעוד יום צריך להפסיק, שפורס מפה ומקדש. ואם היו שותים יין תחלה, אינו אומר אלא קדוש בלבד בלא ברכת היין, ואחר כך מברך ברכת המוציא. ואם אין לו יין ומקדש על הפת אינו מברך המוציא. ויש אומרים שאף פשמןקדש על היין אינו מברך המוציא: ה (ד) שנים שהיו שותים ואמרו באו ונקדש קדוש

- - אש תמיד - -

דאורייתא, וגם בדעת הרי"ד נראה דמעיקר דין תורה יוצא ידי חובת קידוש בתפילה גם בלא זכר ליציאת מצרים. וכן נראה בסמ"ג

(ריש עשין כ"ט) דרך זכירת שבת בעינן, וכן משמע מביאור הטור כנ"ל, ובשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' רצ"ה) כתב שאפילו בקבלת שבת גרידא יוצאים ידי חובה. ועל כן כאמור ניחא טפי דברי המג"א. וע"ע בתהלה לדוד ובאריכות גדולה בבני ציון (אות ב') שכבר נקטו בדרך זו כהחיד"א, ובמנחת פתים שהוסיף לזה ראיות.

(ג) משנה ברורה ס"ק ז': "ואף על גב דהמצות עשה של זכור נובל לקיים בזכירת דברים של קדושת שבת בלבד, ועל היין אינו אלא מרברי סופרים... אפילו חבי כיון דעיקר קידוש הוא מן התורה, גם יין שלו קודם לבל".

הנה מלשון הטוש"ע "מוטב" וכו' מבואר שאינו דין גמור. ונלע"ד שנקטו כן משום שהרי"ף והרמב"ם לא הביאו זה (אף כי מהר"י אבוהב הזכיר דין זה ע"ש הרי"ף, ועיי"ש, אבל ליתא בספרים שלפנינו). ומה

שהשמיטוהו, אולי מטעם דס"ל דזכרהו על היין הוי דרבנן ואם כן יש לומר דהקדמת היין ללילה אינה חובה ממש.

ועוד בזה, נתקשיתי בלשון הטוש"ע "אם אין ידו משגת לקנות יין", "מוטב שיקנה יין" וכו', דלכאורה הווה להו למימר ש'אם אין לו אלא כוס אחת' יקדש עליה בלילה. והרי הדינים הנוגעים לקניית צרכי שבת באו לעיל סי' רמ"ב. ועוד מה פירוש "מוטב שיקנה ליין לקידוש הלילה... ממה שיקנה יין לצורך היום", אטו סלקא דעתך שכוונת הקניין מכרעת בזה. ונראה לומר, דמה שנקטו לשון קנייה הוא מפני שרצו להשמיענו תרתי – גם הך דקידוש וגם הך דסעודה, מה שאין כן אם היו אומרים רק כנ"ל שמי שיש לו כוס אחת וכו' לא היינו שומעים הדין גבי צרכי סעודה וכבוד לילה ויום. ומהאי טעמא גם הביאו זה כאן, דהחילוק בין צרכי קידוש לצרכי סעודה אינו עניין לסי' רמ"ב.

(ד) לשון השו"ע, סעיף ה', מהרמב"ם: "שניים שהיו שותים ואמרו באו ונקדש קידוש

(ג) משנה ברורה ס"ק ז': "ואף על גב דהמצות עשה של זכור נובל לקיים בזכירת דברים של קדושת שבת בלבד, ועל היין אינו אלא מרברי סופרים... אפילו חבי כיון דעיקר קידוש הוא מן התורה, גם יין שלו קודם לבל".

הנה מלשון הטוש"ע "מוטב" וכו' מבואר שאינו דין גמור. ונלע"ד שנקטו כן משום שהרי"ף והרמב"ם לא הביאו זה (אף כי מהר"י אבוהב הזכיר דין זה ע"ש הרי"ף, ועיי"ש, אבל ליתא בספרים שלפנינו). ומה

ועיי"ש מה שביאר בדעת הרמב"ם – ולהלכה הכריע כהרי"ף והרא"ש (ותימה מה שהט"ז כאן [סק"ו] רמי מש"כ השו"ע הכא דיש איסור לברך בפה"ג ולשתות לעומת סי' קע"ט שמבואר דמותר לעשות כן, וכתב דאין לחלק בין הדינים שהרי ברמב"ם כרך שניהם יחד – אבל הרי השו"ע בסי' קע"ט פסק כרי"ף ורא"ש כנ"ל ודלא כרמב"ם, ומה שהעתיק כאן לשון הרמב"ם אינו מפני שפסק כשיטתו – וצ"ע בפמ"ג – אלא מפני שבקידוש כן הדין לכו"ע, וכמו שחילק הט"ז גופיה). ועל כל פנים גם לפירוש רשב"ם וסיעתו נתברר בגמ' רק הדין שכשהפסיקו אסורים עד שיברכו, ומי הכריחנו לברר מה הדין כשרוצים להמשיך באיסור.

וראה במשנה ברורה (סוס"ק כ"א, ע"פ המג"א) דכיוון שיש הרבה חילוקי דינים ראוי לכל בעל נפש להיזהר שלא יבוא לידי כך, וכן כתב הערוך השלחן והוסיף שבאמת מימיו לא שמע שעושין כן, והיינו לשבת במשנה סמוך לזמן שבת מבעוד יום ולהיכנס לקדושתה על ידי אמירה לפני ברכה אחרונה; ובלאו הכי נתבאר לעיל סי' רמ"ט (סעיף ב') דמצווה להימנע מלקבוע משתה וכיו"ב סמוך לשבת ואף שרגיל לעשות כן בחול, וכמו שכתב המגיד משנה על הרמב"ם שבת פ"ל ה"ד (וכאן מיירי בקביעותא, דהדא הוא דכתיב "שניים שהיו" וכו' [ודוק] אף שבאמת כן הדין גם ביחיד. אלא שכן היה המעשה בגמרא). ואם כן קל וחומר מה שייך להורות כיצד ינהגו כשרוצים לעבור, וצ"ע, ופלא שלא מצאתי מי שהעיר בזה.

שוב ראיתי ברמב"ם הלכות ברכות פ"א הלכה י"ט שכתב "כל האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא

היום, נאסר עליהם לשתות עד שיקדשו. ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיקדשו, אף על פי שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך תחילה בורא פרי הגפן ואחר כך ישתו".

צ"ע מהו זה שתיקן כאן הרמב"ם דין בשביל מי שרוצים לעשות באיסור. ודוחק לומר דהשמיענו זה כדי לברר גדרים בהלכות קידוש וברכות ותו לא, ואם בא להשמיענו הדין כשהוכרחו לשתות מאיזו סיבה אם כן היה לצייר כן ולא באופן של איסור. ובכל אחר לא מצאנו שיוורו בכה"ג אלא מה הדין בדיעבד, כגון שהעושה אף על פי שאינו רשאי פטור וכו' בריש בכורות, אבל כאן הרי הוא הוראה לכתחילה, שאם רוצים לעבור ולשתות יעשו כך וכך (ועיין לקמן סי' רצ"ד במשנה ברורה [סק"ד] גבי הבדלה דאדרבא קנסו מי שעבר ושתה ואפילו בשוגג, ואע"פ דהדין דהתם קיל טפי כמבואר בסי' רצ"ו ס"ג, וע"ע בביאור הלכה סי' רצ"ד [ד"ה ואם] גבי קידוש ודוק).

והנה במקור הדין בגמרא (פסחים ק"ג ע"ב) אתיא אברכות ולא אקידוש, דאמרו הב לן ונברך וכיון דכך איתסר להו למשתי, וביאר הרי"ף דהלכך אי בעי למהדר ומשתי צריכי לברוכי בורא פרי הגפן. ולפי זה היה משמע דרק לגבי קידוש הוסיף הרמב"ם הך דאינם רשאים; אבל עיין בר"ן דיש מפרשים (רשב"ם ועוד) שמה שנאסרו הוא משום קביעות ברכת המזון ולפי זה אינם רשאים לחזור ולברך בורא פרי הגפן, ואם כן זוהי נמי דעת הרמב"ם וכן ביאר רבנו מנוח (וע"ע במאירי). והרא"ש כתב דפירוש הרי"ף עיקר; ודן בכל זה הבית יוסף בסי' קע"ט (שגם ר"ח כרי"ף ורש"י עצמו כתב כן בחולין פ"ו [והריטב"א גרס כן גם ברש"י דפסחים]).

היום, נאסר עליהם לשתות עד שיִקְדְּשׁוּ. ואם רצו לחזור ולשתות קדם שיִקְדְּשׁוּ, אף על פי שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך תחלה בורא פרי הגפן ואחר כך ישתו. הגה אדם ששכח לקדש עד לאחר שברך ברכת המוציא ונזכר קדם שאכל, קדש על הפת ואחר כך יאכל, אבל בהבדלה יאכל תחלה, דהרי אין מבדילין על הפת (הגהות אלפסי ומרדכי פרק במה מדליקין): ו אם גמר סעדתו וקדש היום קדם שברך ברכת המזון, מברך ברכת המזון על כוס ראשון ואחר כך אומר קדוש היום על כוס שני, וצריך להזכיר (ה) של שבת בברכת המזון אף על פי שמברך קדם קדוש. הגה ויש אומרים דאינו מזכיר של שבת, דאזלינן בתר תחלת

- - אש תמיד - -

בזה עול הקדושה מעליו ויאכל שני שומים במקום אחד (עי' שבת ל"א ע"ב גבי אל תרשע הרבה, ובחידושי הר"ן, ובלשון הרמב"ם הל' נשיאת כפים פט"ו ה"ו אין אומרים לאדם רשע הוסף רשע וכו'), אלא אפילו במה שעושה דבר אחד שלא כדין לתיאבון לא יפרוץ גדר בשאר דברים הבאים עמו, ואם אינו מקיים מה שאסור לאכול לפני קידוש אפילו הכי לא יימנע מלקיים היסוד הגדול שלא ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה. ורק אם בא לאכול חפץ של איסור ממש, כטבל ונבלה וכיו"ב שהזכיר הרמב"ם בהל' ברכות שם, לא יברך דהוי ניאוך גמור ולא ברכה כדאמרינן בגמרא דרחמנא אמר לא תאכל זה ואתה אוכל. אבל הכא שאני כמבואר לעיל].

(ה) משנה ברורה ס"ק כ"ט: "דאזלינן בתר השתא, כיון דבשעה שהוא מברך כבר נתקדש היום".

הנה המגן אברהם כתב באופן אחר, דיש לומר דספקי מספקא ליה לשו"ע אי אזלינן בתר תחילת הסעודה או בתר השתא, ובספיקא יש להזכיר כי אין גריעותא בזה. אכן לעיל בסו"ס קפ"ח ולקמן בס"י תרצ"ה (ס"ג) פסק השו"ע דאזלינן בתר ההתחלה

בתחלה ולא בסוף – הרי שבירר מה הדין לכתחילה במי שבא לאכול במזיד דבר האסור (וכן נפסק בשו"ע סי' קצ"ו, "לא בתחלה", אלא ששם אפשר לומר דמיירי בעיקרו כשהוכרח לזה מאיזה טעם אף שאינו פיקוח נפש, ועל כן נשתנה הלשון לדיעבד וגם לא נזכר הך דמזיד; וע"ע בהשגת הראב"ד ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' תשצ"ד ובתשובות שו"ת המשולש טור ג' סי' כ"ט, והאחרונים האריכו מאד בכל זה, ומכל מקום לא דמי להכא שהחפצא דמאכל מותר [להבדיל מטבל וכיו"ב] וגם האיסור לאכול לא בא אלא מכלל עשה דחובת קידוש [להבדיל מצום וכיו"ב] ואכ"מ). אבל נ"ל שהרמב"ם הילך בזה משום דתמצית בכגון שסובר לקיים מצוה הבאה בעבירה, שהרי בכה"ג הוא מקור הדין בגמרא (ב"ק צ"ד ע"א, וכן בירושלמי חלה פ"א ה"ה) ומכל מקום לעניין העבירה מקרי מזיד – אם כן הוא מילתא בפני עצמה ואינו מלמד לנידון דידן שכתב בניחותא מה יעשו לכתחילה אם רוצים לעבור.

ולצד מחשבה הווא אמינא דלקח גדול משמיענו כאן, שגם אם איתא שכשל כוחו של אדם מפני תיאבון ורוצה לעשות איזה דבר באיסור, חלילה מלאחזו שכבר נפרק

למחר להשלימו לרביעית. והיגו, דוקא כשיש לו כוס אחר להבדלה, שאם לא כן מוטב שיגחנה להבדלה שאי אפשר בפת, משקדש עליו ולא יהא לו יין להבדלה. ואם יש לו שני כוסות מצמצמים אחר מזיגה, יקדש בלילה באחד ויבדיל על השני, ולא יקדש ביום, דקדוש הלילה עדיף: יב אחר שקדש על הכוס נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים. ואם נוטל ידיו קדם קדוש, גלי דעתה דרפתא חביבא לה, ולא יקדש על היין אלא על הפת. הגה (ז) ויש אומרים דלכתחלה יש לטל ידיו קדם הקדוש ולקדש על היין (הרא"ש ומרדכי פרק ערבי פסחים ורשב"א והגהות מיימוני פרק כ"ט והטור), וכן המנהג פשוט במדינות אלו, ואין לשנות רק בליל פסח, כמו שיתבאר סימן תע"ג: יג צריך לשתות מכוס

- - אש תמיד - -

(ז) משנה ברורה ס"ק ס"א בשם אליה רבה: "סבירא ליה לרמ"א דטוב לנהוג כן לכתחילה, משום דבשאיין לו יין ומקדש על הפת, בעל כרחו צריך ליטול ידיו קודם הקידוש, ועל כן טוב לנהוג כן תמיד באופן אחד."

אמנם טעם זה אינו מספיק לדין דלא שכיח קידוש על לחם. ועוד יש לבאר מה שכתב המשנה ברורה שם בס"ק נ"ח (ע"פ המגן אברהם), על בני הבית שאינם מקדשים, שהיות שלכל הדעות אין לגביהם חשש הפסק, יכולים ליטול לפני הקידוש – ומשמע שיש בזה איזה עניין לכתחילה, ולא רק מפני הזדמנות המקרים בהם יקדש על הפת.

והנה בתוספות (פסחים ק"ו ע"ב ד"ה מקדש) וברא"ש (שם ס"י ט"ז) מבואר שהטעם בזה הוא מצד קידוש במקום סעודה. והובאו דבריהם בעולת שבת ותוספות שבת ושאר פוסקים. ובדין הוא, שלקמן סי' רע"ג סעיף ב' כתב הרמ"א (דאזיל לשיטתיה) ע"פ מהרי"ל שצריך לאכול במקום קידוש לאלתר, ואם הפסיק אינו יוצא אפילו בדיעבד, וכל שכן אם חישוב מראש להפסיק. ובמגן אברהם (שם) כתב מהרי"ל שאין להפסיק אפילו לזמן קצר (ובביאור הלכה שם הביא הרבה

אחרונים המפרשים שכל דין זה הוא אפילו בדיעבד, הגם שהרבה חולקים וכן דעתו שלא להחמיר בדיעבד, אבל ודאי לחוש לכתחילה), ובמשנה ברורה ס"ק י"א כתב שלכתחילה יזהר בזה מאד, שלא להפסיק אפילו זמן קצר. ואם כן לפי כל הנ"ל נמצא שמוטב ליטול לפני קידוש, שאז אחר הקידוש אין צריך לעקור ממקומו לחדר אחר אלא הריהו אוכל במקום קידוש לאלתר. ואף שנטילת הידיים כאן אינה הפסק כיון שהיא לצורך סעודה, מכל מקום באופן כזה תדיר נגרם הפסק בזמן נטילת הידיים – עד שיטלו כל בני הבית, ובפרט כשיש אורחים וסועדים מרובים, והזמן מתארך ובינתיים עלולים לעסוק בעניינים אחרים ולדבר בענייני דעלמא ולהסיח דעתם. וכבר הזהיר על זה בבגדי ישע "שלא ילך חוצה בין קידוש לנטילה וכן ראיתי בעיני שבאים הרבה פעמים לידי זה והוי קידוש שלא במקום סעודה", עיי"ש. ואמנם בדיעבד יש לומר דיצאו ידי חובה, אבל לכתחילה בוודאי עדיף לפי כל זה ליטול לפני קידוש, וכדעת הרמ"א.

וראה בטור כאן בשם התוס' (פסחים ק' ע"ב ד"ה שאין) ברא"ש (שם ס"ג) ובריטב"א

(שם) וברבנו ירוחם (נתיב י"ב ח"א) ובפרט בר"ן (שבת מ"ד ע"ב ד"ה נר) ובמרדכי (פסחים שם רמז תרי"א), דמוכח שהבאת שולחן קטן לא הוי הפסק בין קידוש לסעודה אבל הבאת שולחן גדול שפיר הוי הפסק (ואף גבי שולחנות קטנים יש לומר דהובאו על ידי בני הבית ואילו המקדש עצמו נותר במקומו מ"מ). ועיין בלבושי שרד סקכ"ז ע"פ מג"א דמילוי כוס בחמין הוי הפסק – ויש לומר דבכה"ג שאינו צורך לקידוש ולפת אפילו מידי כשולחן קטן הוי הפסק וכנ"ל.

ועוד אזיל הרמ"א לשיטתיה, שבסעיף י' כתב דיותר טוב לישב בשעת הקידוש, והמשנה ברורה (ס"ק מ"ו) הביא מהלבושי שרד בשם כלבו (וכן הוא בארחות חיים הל' הבדלה סי' כ"ז) שהטעם הוא כדי שיהיה הקידוש יותר במקום הסעודה, וכן כתב בלבוש (ס"י) "כדי שיהיה ניכר שנתיישבנו לאכול הסעודה" – ולפי זה מוכח טפי שצריך הקידוש להיות רצוף ממש לאכילה ולא שיהיה ביניהם הפסק בקימה (וכל שכן בברכות הבנים וכדומה), דאם לא כן מה הקפידא שיקדש מיושב אם בלאו הכי קם אחר כך והולך לכאן ולכאן. (והנה הבית יוסף דאזיל לשיטתיה ביאר [באות י'] שגם מה שעומדים ליד השולחן בקידוש מקרי במקום סעודה, ודלא ככלבו; והביא ראיה מהרמב"ם הל' סוכה פ"ו הי"ב דבליל סוכות מקדשים מעומד [וקצ"ע הלא בפשוטו זהו דווקא התם שהכרח לעשות כן, עיי"ש]. אולם אחר כך [באות י"ד] העתיק הב"י שוב מדברי הכלבו, "שתו לי אחריני ועדיין יושב במקומו, אבל... קם מההוא דוכתא צריך למיהדר ולקדושי", ומלשון זו מוכח נמי שצריך לישב בקידוש כדי להיחשב במקום

סעודה; והיא לשון הגאונים, הוב"ד ברי"ן גיאת הל' קידוש [עמ' י"א] ובספר העתים [סי' קמ"ב] ובעוד ראשונים [ומה שהעירו בזה הוא רק להעניין דחוזר ושותה וכו' ולא במה שנלמד מזה בגדר קידוש במקום סעודה] – והוא ראיה גדולה לנידון דידן וכנ"ל. והכלבו בשיטה זו אזיל שצריך לשבת בקידוש דלהוי במקום סעודה, אבל הבית יוסף ברישא השיב על זה ובסיפא הביא בלי להעיר וצ"ע"ג.

ובעצם העניין, להסוברים שיש ליטול דווקא אחר קידוש כדי שלא יהא הפסק בין הנטילה לאכילה, לכאורה צ"ע מאי חזית חשש הפסק בין נטילה לאכילה יותר מחשש הפסק בין קידוש לסעודה. והטור בסי' רע"ב, הביאו במשנה ברורה שם (ס"ק ל"ז), כתב דכוס של קידוש הוא בכלל הדברים הבאים מחמת הסעודה ועל כן נפטרת בברכת המזון שנתחייב בה משום המוציא – ואם כן פשוט שלא שייך ביה הפסק גבי המוציא. ואין להוכיח שקידוש הוי הפסק ממש לעניין ברכת המוציא ממה שכתב כאן בשו"ע סעיף ד' שאם סעד מבעוד יום והגיע זמן קידוש צריך אחרי הקידוש לברך שוב המוציא, וביאר המשנה ברורה (ס"ק י"ז) ע"פ האחרונים שזהו מפני שהקידוש הוי הפסק – שהרי שם היה הפסק גמור שנתקדש היום ונאסר האדם להמשיך בסעודתו, וגם לא היתה דעתו מעיקרא על הקידוש, וגם הפסיק סעודתו ממש (ועיי"ש במשנה ברורה ריש סקכ"א). ואדרבא משם מוכח דקידוש לא הוי הפסק, לא מבעי לדעת היש אומרים וכדברי הט"ז שם, אלא גם לפי הדעה קמייתא שאם מקדש על הפת לא מברך שוב המוציא, וביארו האחרונים שזהו מפני שבכה"ג הדין

בשם הרי"ד, והראב"ן [ברכות סי' קפ"ח] ורוקח [סי' נ"ב] והעיטור [בהל' מצה ומרור] וספר העיתים [סי' ק"נ] וכן נהג מהר"ם [תשב"ץ סי' ט"ו], וע"ע בגר"א שקיים דעת השו"ע (ועוד – אלא לחזק יסוד מנהג אשכנז וכמו שפסק הרמ"א (מיוסד על ר"ת והרא"ש ומרדכי [בפסחים שם] והגמ"י [הנ"ל] וראבי"ה [פסחים סי' תקי"ז, עיי"ש בטעמו] וסמ"ג [עשין סי' כ"ט], והרשב"א [כנ"ל], וע"ע במחזור ויטרי [הל' פסח סי' נ"ו; ולאידך עיי"ש בסי' ק"נ] ובאהל מועד [שער קידוש והבדלה דרך א' נתיב ד']). ובאמת כן נהגו כולי עלמא באשכנז – לבד מהר"ם כנ"ל – כמבואר במהרי"ל (סדר ההגדה אות ח') ובמנהגי דבי מהר"ם (בסדר קבלת שבת) ובמהר"י טירנא (מנהג של שבת אות ל"ג) ובאגור (סי' שע"ח). ובדרכי משה כתב שלא ראה מימיו מי שלא נוהג כן, וכן כתב הב"ח ש"כן מנהג כל העולם" (עיי"ש היטב דלא תטעי), וכן כתב בלבוש שכן המנהג פשוט ואין לשנות, וראה גם במג"א סי' רמ"ט (ס"ק ו') שהזכיר אגב אורחא "ולדידן דנוטלין הידיים לפני קידוש..." (וכן היה נוהג עד לימי ש"ע הרב, שהזכיר כן בסכ"ג, ורק אחר כך נתבטל ובערוך השלחן סל"ג כבר כתב שמזה כמה דורות לא יודעים ממנהג זה [ובעצמו כתב לנהוג כשו"ע]). וכן נוהגים ובאים במשפחתנו ע"פ הנהגת זקננו הגרי"א הענקין – אבל פוק חזי שבימינו כמעט נשתרשה הלכה זו לגמרי, עד שהרואים סבורים שזהו מנהג מיוחד ואינם יודעים שכן פסק הרמ"א להלכה ולמעשה.

(וצ"ע בערוך השלחן שהזכיר הב"ח וט"ז ומג"א כחולקים על זה, הלא הב"ח כתב בהדיא שאין לבטל המנהג, רק כיוון שמעיקר

לברך שוב המוציא קודם ברכת הקידוש (תחת ברכת הגפן), ממילא הקידוש לא חשיב כהפסק האכילה – ואם כן נמי אי אפשר לומר שקידוש על היין על מנת שיוכל לאכול הוי הפסק בין נטילת הידיים לבין ברכת המוציא. וכמו שכתב הלבוש כאן. והרי אפילו לעשות הבדלה בין נטילת הידיים להמוציא לא חשיב הפסק אף שכלל אינו מאותו עניין (עיי' במג"א סי' קע"ד סק"ו, ומשנה ברורה שם ס"ק י"א וי"ד). ולפי כל זה פשוט שאין שום חשש הפסק בקידוש אחר נטילת ידיים.

ועיי' בבית יוסף שדחק הרבה בדעת הרא"ש והגהות מיימוניות לומר שלא היו עושים כן בקביעות, ודלא כהבנת הדרכי משה שם, וכבר העיר במאמר מרדכי (ס"ק ט"ז) שביאור הב"י דוחק בדעת הרא"ש. ומה שכתב עוד בב"י להוכיח מתשובת הרשב"א ח"א סי' תשנ"ב "שאע"פ שכתב שנהגו עכשיו ליטול ידיהם קודם קידוש, כתב ואין אדם נמנע בכך [אלא בערבי פסחים] – דמשמע דלא נהגו כן בקביעות אלא דלפעמים נוטלין ואח"כ מקדשים", הנה מלבד שדיוק זה אינו מוכרח, ובפרט לפי ביאור הראשונים בטעם שדווקא בליל פסח יש להימנע מכך (וראה במאמ"ר סקט"ו שאכן תמה על הב"י שפשט הרשב"א היפך דבריו; וכהיום זכינו לדברי תלמיד הרשב"א ומהר"ם חלאווה בפסקים ק"ו ע"ב ואין עוד בזה שום ספק) – הרי גם בתשובת הרשב"א ח"ד סו"ס רע"ט כתב בהדיא שבארצות הללו נהגו ליטול הידיים קודם הקידוש. ומוכח דמיירי בקביעות, וצ"ע"ג שלא הזכיר הב"י מזה.

ואין אנו באים להשיג על המנהג (והרי פסק השו"ע מיוסד על הרמב"ם [שבת פכ"ט ה"ו] וכדעת שיבולי הלקט [ענין שבת סי' ס"ט]

של קדוש כמלא לגמיו, דהינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לגמיו, והוא רבו של רביעית: יד אם לא טעם המקדש, וטעם אחד מהמסבין כמלא לגמיו (פרוש, מלא פיו), יצא. ואין שתית שנים מצטרפת למלא לגמיו. ומכל מקום מצוה מן המבחר שיטעמו כלם. ויש אומרים, דכיון שבין כלם טעמו כמלא לגמיו, יצאו, דשתית כלם מצטרפת לכשעור. והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש לא יצא, וראוי לחוש לדבריהם. ודוקא בקדוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחר: טו קדש, וקדם שטעם הפסיק בדבור, חוזר ומברך בורא פרי הגפן ואין צריך לחזור ולקדש. והוא הדין אם נשפך הכוס קדם שיטעם ממנו, יביא כוס אחר ומברך עליו בורא פרי הגפן ואין צריך לחזור ולקדש: טז לא יטעמו המסבין קדם שיטעם המקדש, אם הם זקוקים לכוסו, ששופך ממנו לכוסות שבידם ריקנים או פגומים, אבל אם היו להם כוסות יין שאינם פגומים, רשאים לשתות קדם שישתה המקדש: יז אין צריך לשפך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסבין אלא אם כן היו פגומים, שאז צריך לשפך לכל כוס וכוס כדי שישתו כלם מכוס שאינו פגום:

- - אש תמיד - -

הדין נראה כב"י, על כן כתב פשרה לכתחילה שהמקדש יטול אחרי הקידוש ובני הבית לפני הקידוש – והם דברי המג"א כאן, וכן הביא העט"ז, אך למעשה לא מצינו שנהגו כן, ועיין היטב במחצית השקל ותוספות שבת שמדעה זו נשתלשל שגם בני הבית יטלו אחרי הקידוש מצד מה שטוב שיגידו הקידוש מילה במילה עם המקדש – ואולם עכשיו בלאו הכי לא נהגו לעשות כן וממילא הדרינן לדוכתא ודוק. ובט"ז כתב רק שמי שחרד ורוצה ליטול אחרי הקידוש אין למחות בו אלא שפיר עביר. ואם כן כולהו לא דחו המנהג אף שבעיקר הדין נוטים שלא כמותו. וע"ע בש"ע הרב סעיף כ"ג ובפמ"ג בשם א"ר). ועל כל פנים תמהני על מי שמברכים ילדיהם לאחר הקידוש וקודם הסעודה. איך יפרנסו מנהגם אחר שכתב המשנה ברורה (סי' רע"ג

ס"ק י"ד) שבהפסק כזה שאינו צורך סעודה – וכמבואר לעיל שלדעתו גם הפסק זמן והסחת דעת חשיב הפסק לעניין זה – לא יצא ידי חובה אפילו בדיעבד. ולפיכך ודאי יש להם לחוש לזה, שלא להפסיק בברכת הילדים בין קידוש לסעודה אלא לברך דווקא לפני הקידוש ולא לאחריו (והרי מקומה של ברכה זו אינו עניין כלל להלכות סעודה). ואמנם מצד אחר יבוא להם לימוד זכות, שהערוך השלחן מיקל יותר בדין זה של הפסק, שכתב (שם סעיף ד') שכגון שמחליפים הבגדים אינו חשוב הפסק (ולדעת האשל אברהם סי' רע"ג אפילו שנת עראי אינה הפסק בין קידוש לסעודה, כדין מתנמנמם בתוך הסעודה) – ולפיו פשוט יותר מנהג זה (ואפשר דמה שכתב הערוך השלחן שם "וראיתי מי שלא פירש כן ולא נהירא לי", באמת כוונתו למשנה ברורה).